

Leśpót pałacowo-parkowy w Chrzęsnem

WŁAŚCICIEL PAŁACU

W wielowiekową historię pałacu wplotły się losy wielu szacownych właścicieli majątku w Chrzęsnem, a także wybitnych postaci świata kultury i sztuki polskiej. Wśród nich należy wymienić m.in. słynnego malarza impresjonistę Władysława Podkowińskiego, malarza i współzałożyciela Akademii Sztuk Pięknych Miłosza Kotarbińskiego, czy współcześnie znanego artystę rysownika Szymona Kobylińskiego. Ich dorobek artystyczny, a także niebanalne życiorysy przeplatane nierzadko ciekawymi wątkami osobistymi, podnoszą atrakcyjność tego miejsca.

Powiat Wołomiński w 2008 roku podjął się rewitalizacji zespołu pałacowo-parkowego w Chrzęsnem, aby uratować go od dalszej degradacji i zniszczenia. Prace adaptacyjne przeprowadzone w latach 2009-2014 wykonane zostały pod czujnym okiem konserwatora zabytków. Zadbano, aby budynki zespołu zachowały swój historyczny charakter, ale też przystosowano je do nowych funkcji wyposażając w nowoczesne rozwiązania techniczne. Zamontowany w pałacu hologram w niekonwencjonalny sposób łączy przeszłość z teraźniejszością. Dzięki nowoczesnej technologii goście pałacu mogą spotkać Cypriana Kamila Norwida i posłuchać zwierzeń Władysława Podkowińskiego. Dzięki staraniom Powiatu Wołomińskiego i dofinansowaniu ze środków unijnych późnorenesansowy pałac w Chrzęsnem wraz z otaczającym go parkiem odzyskał dawną świetność.

Przez lata nieużytkowany zespół pałacowo-parkowy ulegał destrukcji i popadał w ruinę.

Po remoncie, w najstarszym zabytku powiatu wołomińskiego znów tętni życie. Adaptacja zespołu pałacowego w Chrzęsnem przysposobiła go do funkcji edukacyjnych i kulturalnych. Przestronne stylowe wnętrza zdobione oryginalnymi detalami stały się wytworną scenerią do organizowania wystaw, gromadzenia dzieł sztuki i pamiątek po wybitnych postaciach. Tu powstało miejsce do prezentacji różnych dziedzin sztuki, do tworzenia kultury nowatorskiej, ale też do kultywowania tradycji. W zespole pałacowym kreuje się miejsce promujące dziedzictwo kulturowe regionu, lokalne rzemiosło artystyczne, obyczaje i obrzędy miejscowe. Działalność Pałacu w Chrzęsnem to łączenie kultury i edukacji, dorobku historycznego i innowacyjnych form edukacyjnych, wykraczających poza standardy programowe.

Z uwagi na artystyczne walory zespół pałacowo-parkowy pretenduje do umieszczenia go na szlakach turystycznych nie tylko województwa mazowieckiego. Mamy nadzieję, że Pałac w Chrzęsnem stanie się wkrótce kluczowym obiektem życia kulturalnego Ziemi Wołomińskiej i Mazowsza.

To krótkie opracowanie ma stanowić zachętę do odkrywania tego miejsca. Zachęcam do poznawania bogatej historii zespołu pałacowo-parkowego oraz do korzystania z oferty kulturalnej Pałacu w Chrzęsnem.

Zapraszam serdecznie.

Starosta Wołomiński

Kazimierz Rakowski

Zespół pałacowo-parkowy w Chrzesnem

1

◀ „Sad w Chrzesnem”

▼ „Dzieci w ogrodzie”

▼ „W agreście”

▼ Pałac - stan po remoncie 2013 r.

Historia majątku w Chrzesnem sięga 1 połowy XVI w. W latach dwudziestych XVII wieku majątek nabył Stefan Dobrogost Grzybowski.

Od początków swojego istnienia do okresu II wojny światowej Chrzesne było własnością, bądź pozostawało pod opieką dwunastu właścicieli lub zarządców. Godne uwagi miejsce wśród nich zajęli Stefan D. Grzybowski, Józef Kossakowski, Andrzej Zamoyski, Mateusz Murawski i ostatni właściciele - rodzina Koskowskich.

Gośćmi pałacu bywali: Jan Owidzki, popularny rysownik i malarz, Julian Maszyński, ilustrator książek, autor kilku prac malarskich związanych z okolicą. Tu także chętnie spędzał letnie wakacje malarz Władysław Podkowiński. Właśnie w tych okolicach powstały w latach 1891-92 m. in. takie dzieła, jak: **W ogrodzie**, **W agreście**, **Sad w Chrzesnem**, **Portret Wincentyny Karskiej**, **Łubin w słońcu**, **Mokra Wieś**, **Bronisia**, **Spotkanie**. Z rodziną Koskowskich związany był Miłosz Kotarbiński, współorganizator, a potem dyrektor dzisiejszej Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.

Najważniejszy element pozostałego do dziś zabytkowego zespołu, to dobrze zachowany późnorenesansowy pałac. Dekorację elewacji stanowią ciekawie opracowane narożniki budowli, obramienia okien, pilastry i ząbkowy gzyms nad fryzem. Interesująco prezentują się również pomieszczenia wewnątrz budynku z oryginalnie zachowanymi detalami architektonicznymi.

W skład całego zespołu oprócz pałacu wchodzi budynek administracyjny (dawny czworak) i przebudowany spichlerz. Niegdyś były tu jeszcze drewniane stajnie i obszerne piwnice, a całość otaczał park krajobrazowy.

2 Początki pałacu

▼ Pałac - stan przed remontem 2008 r.

▲ Pałac - stan przed remontem 2002 r.

◀ Pałac - stan przed remontem 2006 r.

Pierwsza wzmianka dotycząca Chrzęsnego pochodzi z 1525 roku z czasów panującego wówczas na Mazowszu księcia Janusza. Z lustracji dóbr przeprowadzonej w roku 1565 wynika, że w tym miejscu istniał już wówczas folwark i solidnie zbudowany dwór z niewielkim ogrodem.

Początkowo Chrzęsne było prywatną własnością kanonika Jana Wojsławskiego, który otrzymał te dobra za zasługi dla dworu książęcego. W 1533 roku na krótko stało się domeną królewską, by w 1571 roku ponownie powrócić na ponad pięćdziesiąt lat do rąk rodziny Wojsławskich. W latach dwudziestych XVII wieku majątek nabył Stefan Dobrogost Grzybowski, wielokrotny poseł na Sejm, podkomorzy i starosta warszawski oraz kamieńczykowski. To właśnie dla niego wzniesiono tu w roku 1635 okazałą siedzibę, nawiązującą do podwarszawskich pałaców z 1 ćw. XVII w. i data ta uznawana jest za początki istnienia pałacu w Chrzęsnem. Nowa budowla stanęła na miejscu starego drewnianego dworu istniejącego w czasach pierwszego właściciela, Jana Wojsławskiego.

Od początków swojego istnienia do okresu II wojny światowej Chrzęsne było własnością bądź pozostawało pod opieką dwunastu właścicieli lub zarządców. Wśród nich postaciami godnymi zapamiętania byli **Wincenty Koskowski**, który nabył dobra w roku 1859 oraz jego najmłodsza córka **Wincentyna Koskowska**, która przejęła pałac po śmierci ojca.

Walory architektoniczne

Najważniejszy element pozostałego do dziś zespołu pałacowo-parkowego to późnorenansowa budowla zrealizowana na planie prostokąta z dwoma wyróżniającymi się pięciobocznymi ryzalitami. W elewacji frontowej zwraca uwagę część środkowa z prostokątnymi drzwiami, wydzielona dwoma boniowanymi w części parteru pilastrami. Po obu stronach wejścia, nad którym usytuowany jest balkon znajdują się owalne w kształcie okulusy (zdjęcie nr 1). Dekorację elewacji uzupełniają boniowane narożniki, obramienia okien, pilastry tokańskie dzielące ściany szczytowe poddasza i ząbkowy gzyms nad fryzem. Całość zamyka od góry naczółkowy dach kryty ceramiczną dachówką (zdjęcie nr 2).

Ciekawie prezentują się również pomieszczenia wewnątrz budynku. Na parterze zwracają uwagę kolebkowo-krzyżowe sklepienia z dekoracją sztukatorską (zdjęcie nr 3), zaś na piętrze zachowały się belkowe, modrzewiowe stropy oraz dwa rokokowe kominki (zdjęcie nr 4).

▼ 3. Sklepienie kolebkowo-krzyżowe
- stan przed remontem 2009 r.

► 4. Kominek - stan przed remontem
2009 r.

► 5. Spichlerz - stan przed remontem
2009 r.

◄ 1. Okulus - stan przed
remontem 2009 r.

▼ 2. Fryz z motywami
roślinnymi - stan
przed remontem
2009 r.

W skład całego zespołu oprócz pałacu wchodzi budynek administracyjny (dawny czworak) i przebudowany spichlerz (zdjęcie nr 5). Niegdyś były tu jeszcze drewniane stajnie i obszerne piwnice.

W pierwszej połowie XIX wieku na zrębach dawnego założenia został utworzony park krajobrazowy. W czasach świetności parku jego układ przestrzenny wyznaczała główna aleja dojazdowa zakończona dziedzińcem podjazdowym. W alejki parkowe wkomponowane były polany, sad i staw. Niestety z biegiem czasu park utracił swój pierwotny charakter. Zatarła się oś głównej alei, sad zamieniono na pola uprawne, a całość zdominowały samosiewy. Czasy świetności przypominają pozostałe tu nieliczne wiekowe drzewa, wśród których znajduje się ponad 200 letni dąb szypułkowy.

Rodzina Koskowskich i Karskich

W roku 1859 sąsiadujące ze sobą majątki - **Chrzesne i Mokrą Wieś** - nabyli bracia Koskowscy. Chrzesne objął **Wincenty Koskowski**. Jego żona, Adolfa z Zambrzyckich, była prawnuczką Paschalisa Jakubowicza, właściciela słynnej manufaktury pasów kontuszowych w Lipkowie, Ormianina uszlachconego przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego.

Koskowscy mieli osiem córek, z których pięć dożyło wieku dojrzałego. Trzy najstarsze, **Maria, Bronisława i Ewa** urodziły się jeszcze w Brańszczyku, poprzedniej siedzibie Koskowskich; **Stanisława i Wincentyna** przysły na świat już w Chrzesnem. Koskowscy należący do zamożnej, ziemiańskiej szlachty odpowiednio wyposażyli swoje córki. Maria i Stanisława odziedziczyły po bezdzielnym stryju sąsiednią Mokrą Wieś, Bronisława otrzymała wyodrębniony z Chrzesnego folwark Ulasek. Najmłodszej, Wincentynie, przypadł w udziale pałac i dobra w Chrzesnem. Pomiedzy 1892 a 1898 rokiem Wincentyna wyszła za mąż za **Zygmunta Karskiego**, wywodzącego się z sięgającej korzeniami XV wieku rodziny szlacheckiej. Mieli dwoje dzieci Gabriellę i Zygmunta.

Szczególnie interesującą postacią był syn Wincentyny i Zygmunta Karskich - również **Zygmunt**. Urodził się w 1898 roku w Warszawie, ale całe dzieciństwo i młodość spędził w domu swoich rodziców w Chrzesnem. Już w czasach gimnazjalnych przejawiał zainteresowania literackie i zdolności poetyckie. Opublikowany w 1922 roku pierwszy tom jego wierszy został jednak nieprzychylnie przyjęty przez krytykę i przez kolejnych kilkanaście lat Karski nie drukował, oprócz wierszy po francusku, wydanych podczas studiów na Sorbonie. Porzucił pisanie i przez pewien czas pełnił funkcję attache kulturalnego w Ambasadzie Polskiej w Bukareszcie. Po powrocie do kraju zamieszkał w Chrzesnem, gdzie również spędził wojnę. Po wojnie wraz z żoną przeniósł się do Warszawy, gdzie pracował jako tłumacz, a także kontynuował twórczość literacką, publikując wiersze w różnorodnych czasopiśmiech literackich. W 1964 roku wyjechał na dłuższy czas do Paryża. Na krótko przed śmiercią wrócił do Warszawy, gdzie zmarł w 1967 roku. Został pochowany na parafialnym cmentarzu w Postoliskach, zaś w ceremonii pogrzebowej uczestniczył Jarosław Iwaszkiewicz. Pałac w Chrzesnem nie należał już wówczas do Karskich. Wincentyna wraz z córką Gabriellą mieszkały w majątku do 1944 roku.

Po wojnie, zmuszone przez władze komunistyczne opuściły Chrzesne, aby powrócić tu dopiero po śmierci. Spoczywają na cmentarzu parafialnym w Postoliskach.

▲ Władysław Podkowiński, **Portret Wincentyny Karskiej**, 1891 r., Muzeum Narodowe w Warszawie. Portret Wincentyny Karskiej jest pierwszym w Polsce portretem plenerowym.

Miłosz i Ewa Kotarbińscy

Z rodziną Koskowskich związany był **Miłosz Kotarbiński**, człowiek o wysokiej kulturze osobistej, malarz, współorganizator a potem dyrektor Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie (późniejszej ASP).

W latach osiemdziesiątych XIX wieku Kotarbiński poznał swoją przyszłą żonę, **Ewę Koskowską**. Około 1885 roku ojciec malarza przeniósł się z Czemiernik do Chrzęsnego, gdzie otrzymał stanowisko administratora majątku. Ewa - piękna, czarnowłosa córka właścicieli, „zdolna pianistka z dużym wyczuciem grająca romantycznych muzyków”, z pewnością została ujęta wysoką kulturą osobistą i artystyczną, a także coraz lepszą pozycją malarza. Ważną rolę mogło również odgrywać zamiłowanie obydwójga do muzyki, bowiem także Miłosz od dzieciństwa przejawiał zainteresowania muzyczne. W rezultacie - jak przekazują znajomi, malarz „wyspiewał sobie żonę”.

Nie jest do końca wiadome, czy Ewa - jak jej siostry - otrzymała od rodziców jakieś dobra ziemskie. Kotarbińscy po ślubie mieszkali w Warszawie. Letnie miesiące Miłosz Kotarbiński wraz ze swoją małżonką Ewą zd. Koskowską spędzali w Chrzęsnem. Według relacji Adama Kotarbińskiego (wnuka Miłosza i Ewy Kotarbińskich), dziadkowie jego, przebywając w Chrzęsnem, mieszkali w tzw. „kantorku”, leśnym domku w nieistniejącym już lesie nieopodal pałacu. Śladem tamtych dni jest obraz Władysława Podkowińskiego „Dzieci w ogrodzie”, na którym autor przedstawił synów Ewy i Miłosza Kotarbińskich.

Dwie dziecięce postacie sportretowane przez Władysława Podkowińskiego w późniejszym czasie jako osoby dorosłe stały się nadzwyczaj znaczące dla nauki i kultury polskiej. Starszy wówczas sześciolatek (z konewką) to Tadeusz Kotarbiński, później światowej sławy filozof i uczony. Chłopiec mniejszy to Mieczysław Kotarbiński, przyszły artysta plastyk, twórca m.in. buławy marszałkowskiej Józefa Piłsudskiego.

▼ Władysław Podkowiński, **Dzieci w ogrodzie**, 1892 r., Muzeum Narodowe w Warszawie
Na obrazie malarz przedstawił dwóch małych chłopców – synów Ewy i Miłosza Kotarbińskich. Starszy z nich to późniejszy filozof, profesor Tadeusz Kotarbiński; młodszy to Mieczysław Kotarbiński.

6 Julian i Stanisława Maszyńscy

Bliskim znajomym i przyjacielem Miłosza Kotarbińskiego był **Julian Maszyński** - malarz, rysownik, ilustrator książek.

Najprawdopodobniej Maszyński zapoznał mieszkańców Chrzęsnego poprzez malarza Jana Owidzkiego, spokrewnionego zarówno z Koskowskim, jak i Maszyńskimi (siostra Owidzkiego, Maria, była bratową Maszyńskiego). Być może malarz znalazł się w Chrzęsnem poprzez innego artystę - amatora, Tytusa Babezyńskiego, który obracał się w kręgu warszawskich artystów, a jednocześnie wykładał na wydziale matematycznym w Warszawskiej Szkole Głównej, gdzie Maszyński studiował.

Babezyński od 1875 roku był żonaty z jedną z sióstr Koskowskich, stąd za jego pośrednictwem mogło dojść w 1880 roku do mariażu Maszyńskiego z osiemnastoletnią **Stanisławą Koskowską**, czwartą z kolei córką właścicieli Chrzęsnego. Dzięki temu związkowi malarz stał się współwłaścicielem **Mokrej Wsi**, majątku sąsiadującego z Chrzęsnem.

Od tego momentu Maszyńscy często spędzali w Mokrej Wsi letnie miesiące, podobnie zresztą jak Kotarbińscy w Chrzęsnem.

► Władysław Podkowiński, **Portret Stanisławy Maszyńskiej**, 1891 r., Lwowska Galeria Sztuki

◄ Władysław Podkowiński, **Mokra Wieś**, 1892 r., Muzeum Narodowe w Poznaniu

▲ Władysław Podkowiński, **W agrestcie**, 1891 r., Muzeum Narodowe w Poznaniu
Na głównym planie kobieta, prawdopodobnie Stanisława Maszyńska. Na dalszym planie stoją dwie osoby, mężczyzna i dziewczynka, obserwujące coś w głębi ogrodu. Mężczyzna wykazuje niejakie podobieństwo z Julianem Maszyńskim. Układ i kolorystyka drogi biegnącej przez ogród na obrazie „W agrestcie” i ścieżki ogrodowej w „Portrecie Wincentyny Karskiej” są niemal identyczne.

▼ Władysław Podkowiński, **Dziewczynka na tle ogrodu (Bronisia)**, 1891 r., Muzeum Narodowe w Poznaniu
Akwarełę dedykował malarz Bronisi - córce Stanisławy i Juliana Maszyńskich - w dniu jej imienin. Dziewczynka stoi w otwartej bramie, będącej częścią płotu stanowiącego środek kompozycji. Motyw tego płotu powtórzy się na kilku obrazach Podkowińskiego.

Władysław Podkowiński

(ur. 4.02.1866 r., zm. 5.01.1895 r.)

Pałac w Chrzęsnem był domem, gniazdem rodzinnym, a także „mekką” dla kilku artystów. Należy jednak pamiętać, że jak w wielu dworach owych czasów, właściciele Chrzęsnego - głównie poprzez szerokie kontakty rodzinne i towarzyskie, chętnie gościli u siebie innych malarzy i twórców z Warszawy, którzy znajdowali tu odpowiednie towarzystwo, klimat, czy wreszcie odpoczynek od gorącego życia stolicy.

Pierwszym artystą, jaki prawdopodobnie pojawił się w Chrzęsnem był **Jan Owidzki**. Ten zupełnie dziś nieznany malarz był w swoim czasie dość popularnym ilustratorem.

W Chrzęsnem i pobliskiej Mokrej Wsi chętnie spędzał letnie wakacje czołowy przedstawiciel polskiego impresjonizmu **Władysław Podkowiński**. Dzięki nowatorstwu swoich prac, stał się jednym z najpopularniejszych osobowości artystycznych swoich czasów. Duża część jego twórczości związanej z impresjonizmem powstała właśnie w Chrzęsnem. To tutaj obserwował i malował w owym czasie portrety, sceny rodzajowe i fragmenty mazowieckich krajobrazów, uznanych później za arcydzieła polskiej sztuki.

Wiosną 1891 roku, na wyścigach konnych Julian Maszyński złożył Podkowińskiemu propozycję spędzenia lata w Mokrej Wsi. Jak już wcześniej wspomniano, majątek Mokra Wieś należał do Maszyńskich, lecz spędzali oni tam jedynie wakacje. Przypuszcza się, że Julian Maszyński zaprosił artystę na wieś ze względu na jego zły stan zdrowia.

◀ Władysław Podkowiński, **Portret własny**, 1887 r., Muzeum Śląski w Katowicach

▼ Władysław Podkowiński, **Łubin w słońcu**, 1891 r., Muzeum Narodowe w Krakowie

Lato spędzone w Mokrej Wsi było okresem, kiedy powstały jedne z najlepszych portretów Podkowińskiego. Był to czas, kiedy malarz, uwolniony od problemów codziennej egzystencji i bezpośrednich obowiązków, mógł bez przeszkód oddać się twórczości. Malował wtedy bardzo dużo.

To właśnie w Chrzęsnem i w Mokrej Wsi powstały w latach 1891-1892 m.in. takie dzieła, jak:

„W ogrodzie”,
 „W agreście”,
 „Łubin w słońcu”,
 „Mokra Wieś”,
 „Dziewczynka na tle ogrodu (Bronisia)”,
 „Sad w Chrzęsnem”,
 „Spotkanie”.

◀ Władysław Podkowiński, **Konwalia**, olej na płótnie, 1892 r., Muzeum Narodowe w Krakowie.

▶ Władysław Podkowiński, **W ogrodzie**, 1892 r., Muzeum Śląskie w Katowicach

▲ Władysław Podkowiński, **Sad w Chrzęsnem**,
1892 r., Muzeum Narodowe w Poznaniu

◄ Władysław Podkowiński, **Spotkanie**,
1892 r., Muzeum Narodowe we Wrocławiu
Na obrazie tym widzimy dwie zaprzyjaźnione grupy
towarzyskie, które spotkały się gdzieś na drodze
między Chrzęsnem i Mokłą Wsią podczas popołudnio-
wego spaceru.

„Szał uniesień”

Najbardziej znanym dziełem Władysława Podkowińskiego jest „Szał uniesień”, obraz o imponujących rozmiarach 310 cm x 275 cm., niezwykle dynamicznej kompozycji i intrygującej treści.

W marcu 1894 roku obraz został wystawiony w Zachęcie. Pierwszego dnia wystawy, galerię odwiedziło około tysiąca osób. Według informacji podanych w prasie w czasie pięciodniowej ekspozycji, „Szał uniesień” Podkowińskiego obejrzała, niezwykła jak na owe czasy, liczba dwunastu tysięcy widzów. Niewątpliwie do takiej popularności dzieła przyczyniła się atmosfera skandalu towarzysząca całemu przedsięwzięciu. Pod koniec kwietnia prasa doniosła, że twórca dzieła przybył na wystawę, wszedł na drabinę i pociął swe dzieło nożem.

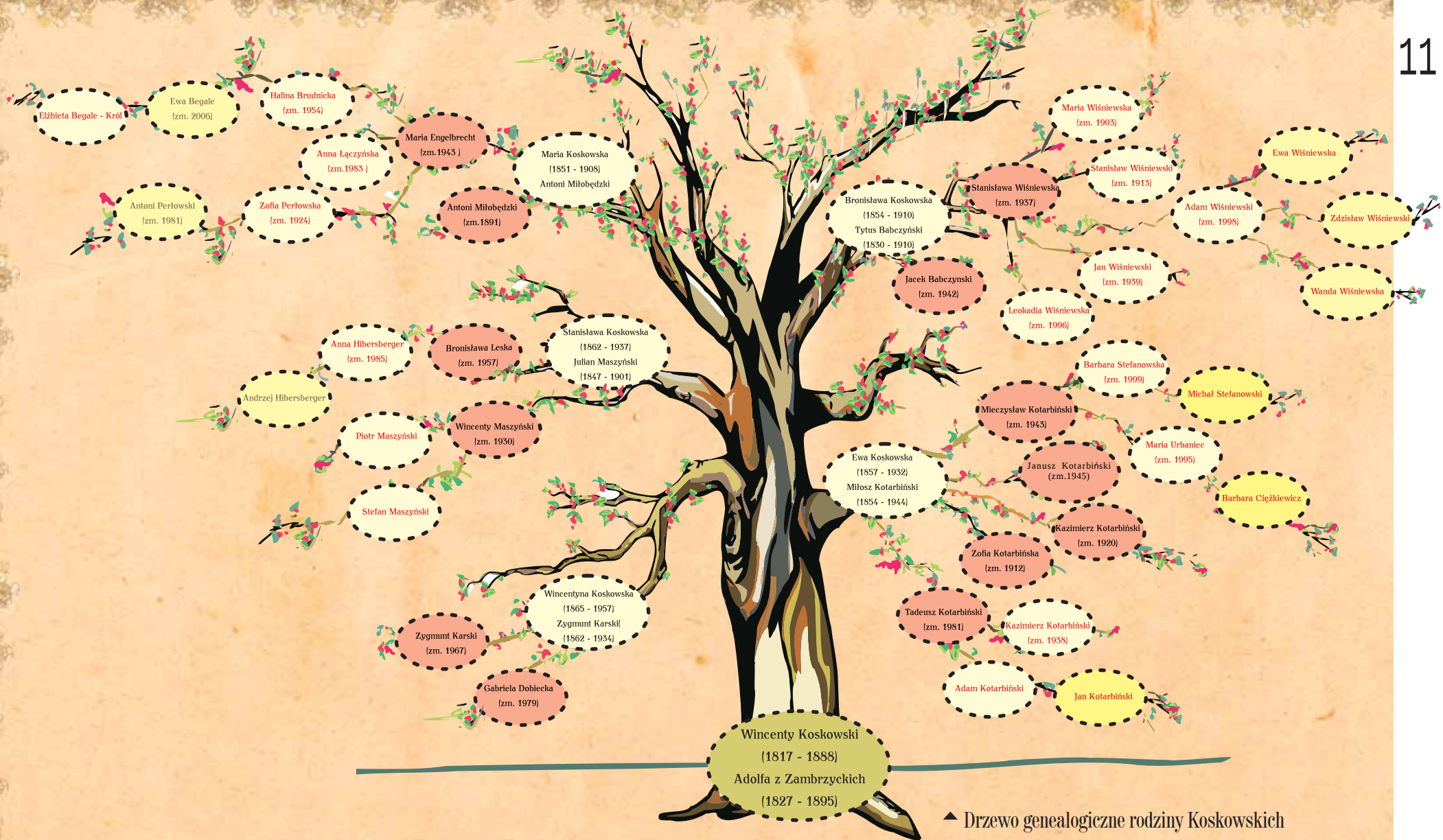
Powody tego czynu nigdy nie zostały do końca wyjaśnione. Sam Podkowiński nigdy nie wyjawiał jednoznacznie przyczyn swojego postępowania. „Wiem, że się w kimś kochał” - pisał we wspomnieniach Henryk Jasieński, syn Feliksa Jasieńskiego, przyjaciela malarza. Kim więc była ta kobieta, która stała się dla malarza takim natchnieniem i która doprowadziła do zniszczenia obrazu? Wątpliwości nie nasuwa jedynie fakt, że była to kobieta związana z rodziną Koskowskich z Chrzęsnego. Najczęściej wspominaną damą jest Ewa Kotarbińska, żona przyjaciela i dobroczyńcy malarza, Miłosza Kotarbińskiego. Starsza od malarza o dziewięć lat, ale wciąż piękna, obyta w towarzystwie i niedostępna, być może stała się obiektem uczuć Podkowińskiego i niespełnionych marzeń.

Prawdopodobnie to w 1892 roku, po wakacjach w Chrzęsnem po zasadniczej rozmowie z ukochaną doszedł do wniosku, że nigdy jej nie zdobędzie, rzucił się w parku na trawę mokrą od rosy i w rozpacz przeleżał tamże całą noc. To było początkiem jego choroby i rozwijającej się gruźlicy „nabawionej zresztą głodem i nędzą wczesnej młodości”. Być może właśnie po tej rozmowie Maszyńscy i Kotarbińscy zrywają kontakty z malarzem, zaś kolejne wakacje spędza on już w zupełnie innej części kraju.

Druga połowa 1894 roku to powolne umieranie chorego na ciele i duszy artysty. Choroba wzmagana głódówkami i celowe przeziębianie się wycieńczało artystę, który jednak nawet wtedy nie chciał przyjąć żadnej pomocy od Wincentyny Karskiej. Umarł w wieku 29 lat, 5 stycznia 1895 roku.

▲ Władysław Podkowiński, **Szał uniesień**, 1894 r., Muzeum Narodowe w Krakowie

▲ Drzewo genealogiczne rodziny Koskowskich

Władysław Podkowiński był malarzem o wielkim potencjale twórczym. Często w jego pracach widać - wprawdzie ledwo zarysowane zaczątki wielu problemów malarskich typowych dla epoki, a w Polsce często tę epokę wyprzedzające. Warto podkreślić, że Chrzesne i jego mieszkańcy wiążą się niemal ze wszystkimi nowatorskimi poczynaniami artysty. To w Chrzesnem Podkowiński namalował pierwszy w Polsce portret w plenerze; jego najlepsze prace impresjonistyczne, to również pejzaże z Chrzesnego i Mokrej Wsi. Ostatecznie, najbardziej znany symboliczny obraz Podkowińskiego – „Szał uniesień” - także powstał pod wpływem wydarzeń i osób związanych z pałacem w Chrzesnem.

Historia pałacu po II wojnie światowej

Po konfiskacie majątku w Chrząstnem w 1944 roku na rzecz Skarbu Państwa dwór wraz z sąsiednimi budynkami i około 6-hektarowym parkiem został przekazany dla Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Majątek ziemski o powierzchni około 260 hektarów przejęło najpierw Państwowe Gospodarstwo Rolne Chrząstne, a następnie w 1973 r. PGR Niegów.

Po II wojnie światowej w budynkach zespołu przeprowadzono prace remontowe. Uszkodzony w 1945 roku pałac w latach 1948-49 został doraźnie zabezpieczony. Pracownice Konserwacji Zabytków w Warszawie (Przedsiębiorstwo Państwowe) w latach 50-tych XX podjęły prace badawcze i projektowe pod nazwą „Dwór w Chrząstnem – odbudowa”. Na początku lat 60-tych przeprowadzono prace restauratorskie i wówczas budynki zespołu pałacowego zaadoptowano do potrzeb Zakładu Wychowawczego, początkowo dla chłopców, a potem dla dziewcząt. Placówka ta funkcjonowała od 1965 roku do 1997 roku.

W 1959 roku „Dwór w Chrząstnem wraz z wyposażeniem i relikami dawnego założenia parkowego” został prawnie uznany za zabytek i wpisany do rejestru zabytków. W 1976 roku wśród dóbr kultury wpisanych do rejestru zabytków znalazł się także park w Chrząstnem, jako przykład XVII-wiecznego założenia parku krajobrazowego na Mazowszu. W związku z reformą administracyjną w dniu 13.05.2005 roku oba wpisy zostały połączone. Aktualnie pałac w Chrząstnem wraz z parkiem figuruje w rejestrze zabytków Województwa Mazowieckiego pod numerem A-389.

▲ Elewacja wschodnia - frontowa - stan 1965 r.

▲ Elewacja północna - stan 1965 r.

▲ Elewacja południowa - stan 1965 r.

▲ Elewacja zachodnia - tylna - stan 1965 r.

Adaptacja pałacu w Chrząstnem na cele edukacyjno-kulturalne

13

Od 2002 roku pałac wraz z budynkami gospodarczymi: spichlerzem i budynkiem administracyjnym oraz około 3,5 hektarowy park są we władaniu Powiatu Wołomińskiego. W latach 2002-2008 przeprowadzono doraźne prace zabezpieczające. W 2008 roku Powiat Wołomiński rozpoczął starania o podjęcie prac adaptacyjnych i pozyskanie na ten cel dotacji unijnej w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013.

W latach 2009-2014 w zespole pałacowo-parkowym w Chrząstnem przeprowadzono szeroko zakrojone prace budowlano-konserwatorskie. Wykonano kompleksowy remont pałacu, spichlerza, budynku administracyjnego, parku i ogrodu. W tym czasie w zespole pałacowo-parkowym przeprowadzono szereg badań archeologicznych, architektonicznych, konserwatorskich oraz specjalistycznych dotyczących polichromii, mykologii, dendrologii. Prace adaptacyjne w budynkach i w parku realizowane były zgodnie z zaleceniami i pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Całość prac prowadzono według wytycznych opartych o zasadę poszanowania i zachowania oryginalnej substancji, z uwzględnieniem wyników badań i nowych potrzeb użytkowych.

▲ Brama wjazdowa główna - stan 2013 r.

▲ Pałac - stan po remoncie 2013 r.

► Pałac - stan po remoncie 2011 r.

W ramach adaptacji wykonano prace budowlane m.in. w zakresie osuszenia ścian i fundamentów, wzmocnienia ścian, stropów, nadproży, wymiany konstrukcji i pokrycia dachów oraz prac elewacyjnych. Ponadto przeprowadzone zostały prace konserwatorskie i restauratorskie dekoracji sztukatorskiej sklepień, modrzewiowych stropów oraz elementów detali kamiennych wnętrz i elewacji. Podczas prac przywrócono historyczny układ wnętrz, przystosowując je jednocześnie do nowych funkcji.

„Adaptacja pałacu w Chrzęsnem” przeprowadzona została z przeznaczeniem tego zespołu na funkcje edukacyjno-kulturalne. Przestronne stylowe wnętrza, zdobione oryginalnymi detalami, stanowią doskonałą scenę wystaw i ekspozycji gromadzonych tam zbiorów. Zabytkowe budynki zachowały swój historyczny wizerunek, przy czym ich funkcjonalność została przystosowana do potrzeb XXI wieku. Obiekt wyposażony został w nowoczesne media, systemy informatyczne i zabezpieczające. Dostosowano go również do potrzeb osób niepełnosprawnych.

- ▲ Pałac - wnętrza parteru - stan po remoncie 2013 r.
- ◀ ▶ Pałac - wnętrza I piętra - stan po remoncie 2013 r.

Odrestaurowany staraniem Powiatu Wołomińskiego i dzięki środkom z dotacji unijnej zespół pałacowo-parkowy w Chrzęsnem odzyskał dawną świetność i jest wizytówką regionu.

- ▲ Brama wjazdowa główna
- stan 2013 r.
- Pałac - stan po remoncie
2014 r.

- ▲ Pałac - iluminacja,
stan 2015 r.

Oferta kulturalna

Pałac w Chrzęsnem to ważny punkt na kulturalnej mapie powiatu wołomińskiego. W tym historycznym miejscu promowane są największe wartości lokalnego dziedzictwa kulturowego wpisanego w historię Ziemi Wołomińskiej. W tym miejscu kultywuje się pamięć o Cyprianie Kamilu Norwidzie, Władysławie Podkowińskim i Ziemiaństwie. Atrakcją Pałacu są zbiory norwidianów - wystawa gromadząca unikatowe pamiątki związane z poetą oraz towarzyszące ekspozycji imprezy poświęcone jego pamięci. Artystyczny klimat obiektu, nawiązujący do czasów Podkowińskiego, tworzą cyklicznie organizowane plenery malarskie i fotograficzne. Artyści „pędzlem, słowem i muzyką” malują współczesne krajobrazy Mazowsza. W historycznych murach rozbrzmiewa cyklicznie „Muzyka dawna w Pałacu w Chrzęsnem”, muzyka jazzowa, filmowa przyciągająca coraz większe grono słuchaczy. Pałac, niegdyś pełniący rolę salonu artystycznego, dziś jest miejscem wyjątkowych spotkań z artystami i wybitnymi ludźmi kultury. Tu bywają aktorzy, kompozytorzy, artyści scen warszawskich i gwiazdy światowego formatu. Wysoki poziom kulturalnej oferty Pałacu zapewnia współpraca ze znakomitymi instytucjami Akademią Sztuk Pięknych w Warszawie, Mazowieckim Instytutem Kultury i Fundacją Museion Norwid. Pałac oferuje także ciekawy program dla dzieci i młodzieży: plenery malarskie, plastyczne, literackie, teatralne, a także oryginalne lekcje muzealne i pałacowe spotkania dla maluchów.

Zwiedzanie i uczestnictwo we wszystkich wydarzeniach kulturalnych w Pałacu w Chrzęsnem **jest nieodpłatne** dla szerokiego grona odbiorców – mieszkańców powiatu i całego Mazowsza.

Szczegółowe informacje o ofercie kulturalnej, terminach planowanych wydarzeń oraz godzinach zwiedzania dostępne są na stronie internetowej: www.palacwchrzesnem.pl oraz pod numerem tel. 29 757 29 50.

Pałac w Chrzęsnem ul. Pałacowa 1, 05-240 Chrzęsnem

Godziny otwarcia:

poniedziałek 10.00 - 18.00

wtorek - piątek 8.00 - 16.00

w każdą pierwszą sobotę miesiąca 10.00 - 14.00

„Muzyka dawna w Pałacu w Chrzęsnem”

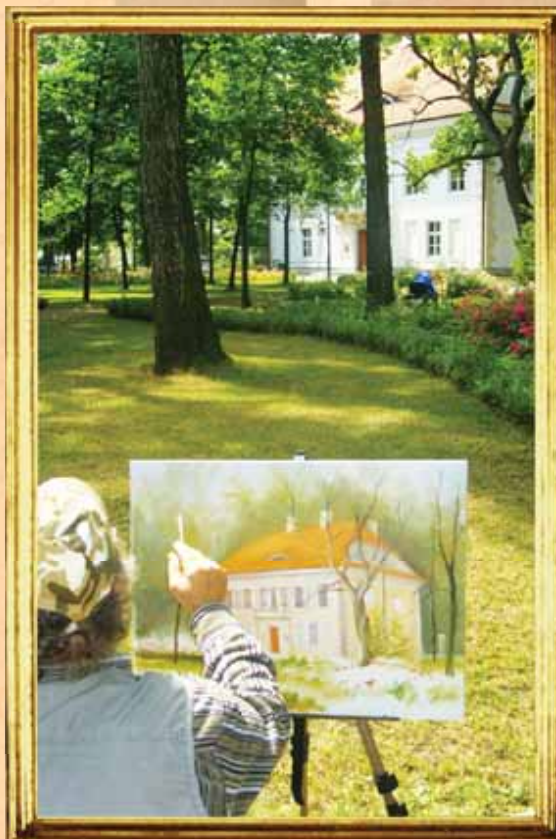

Salon Artystyczny

Koncerty

„Czas na Norwida”

„Chrzęsne – literackie serce Mazowsza”

Imprezy plenerowe

Hologram

Hologram - to multimedialna prezentacja holograficzna oparta na technologii projekcji „żywego” obrazu w przestrzeni. Łączy w sobie zaawansowane techniki holograficzne z walorami edukacyjnymi zawierającymi wątki współczesne i historyczne. Hologram w Pałacu w Chrzęsnem, to historia majątku opowiedziana z perspektywy dwojga młodych ludzi zwiedzających obiekt, wzbogacona komentarzem przewodnika, poezją Cypriana Kamila Norwida oraz wspomnieniami Władysława Podkowińskiego. Dla spotęgowania przekazu hologramu, wypowiedzi bohaterów dodatkowo ilustrowane są projekcją obrazów wykonaną techniką mappingu. Wyświetlone na bocznym ekranie wizerunki uzupełniają rozgrywającą się właściwą akcję prezentacji.

Pałac w Chrzesnem, ul. Pałacowa 1, Chrzesne, 05-240 Tłuszcz

Czynne: pon. 10.00 – 18.00, wt. – pt. 8.00 – 16.00, w pierwszą sobotę m-ca 10.00 – 14.00
tel. 29 757 29 50, e-mail: palac@palacwchrzesnem.pl, www.palacwchrzesnem.pl

Publikacja opracowana przez Wydział Kultury, Promocji i Sportu Starostwa Powiatowego w Wołominie

www.powiat-wolominski.pl